

BRGULJA – SLAVA NEBESKIH ZAŠTITNIKA U HRVATSKOJ TRADICIJI

MARKO DRAGIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35
HR-21000 Split
mdragic@ffst.hr

UDK 394.6

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 8.05.2023.
Prihvaćeno/Accepted: 15.05.2023.

Brgulja je zajednička svetkovina župe, sela ili obitelji koji slave određenoga sveca, svoga nebeskoga zaštitnika. Nekoć je svako selo imalo svoju brgulju, blagdan sveca zaštitnika, kojemu je posvećena župna crkva, a pojedini zaseoci slave i blagdan kojemu je u njihovu zaseoku posvećena manja crkva ili kapela. Neka mjesta za brgulju su uzeli sv. Stjepana prvomučenika iako je crkva u njihovoj posvećena drugom nebeskom zaštitniku. Tako je, primjerice u Runovićima Gospina crkva, a slavi se brgulja na Stipandan božićni.

U Hrvata katolika poznati su nazivi: brguja, krsna slava, krsno ime, krsnica, slava. Koriste se i nazivi: fjera, fešta, patron. Običaj se u dolini Neretve, stolačkom kraju, Konavlima i Boki kotorskoj sačuvao do naših dana. U odnosu na nekadašnje običaje današnji su modificirani.

Običaj je da se na blagdan pozovu gosti i iz drugih sela i to oni kod kojih su oni bili pozvani na njihovu brgulju. Običaj je da se od svakog jela ponešto pošalje na dar i starijoj čeljadi od prijatelja uzvanika koji nisu mogli doći na brgulju. U Bosni i Hercegovini krsno ime spominje se 1466. godine.

Ključne riječi: *sveci – nebeski zaštitnici, vjerski običaji, okupljanje rodbine, pučko veselje.*

Ni u čem se tako jasno ne zrcali duša nekoga naroda, kao što u njegovim običajima, koji posvjedočuju njegovu veću ili manju uljudbu i jamče za veći ili manji mu napredak u budućnosti. (...) Kao što nijedan narod, tako nije niti naš bez običaja, uz koje se drži čvrsto i ozbiljno kao uz vjerske čine, ukratko, kao uz kakove svetinje pak ne trpi, da mu itko u njih dira.

Antun Ilija Carić, Koledanje uoči Mladoga ljeta na otoku Hvaru, 1896.

1. Uvod

U našem je narodu bio običaj da svako selo, ili sve obitelji koje imaju prezime ili isto podrijetlo imaju svog sveca zaštitnika. Na blagdan ili spomendan toga sveca bi se okupila rodbina, kumovi i

prijatelji iz mjesta i drugih sela. U Dalmaciji i Boki Kotorskoj narod tu slavu naziva brgulja, a koriste se i nazivi: *brguja*, *krsno ime*. U dolini Neretve i istočnom i južnom dijelu Hercegovine u novije vrijeme umjesto služiti nebeskoga zaštitnika koristi se naziv slaviti. Stjepan Banović 1912. koristi naziv služiti. Silvestar Kutleša 1934. godine koristi naziv svetkovina (Kutleša, 1997: 273.) Razgovarajući na terenu u mnogim krajevima informanti su mi pripovijedali da se nebeski zaštitnik služio.

Etimološki gledano, po pučkom pripovijedanju brgulja je nastala od riječi *brkulja*, brk, primjerice 'omastiti brk'¹. Moguće je da naziv potječe od talijanskoga glagola *bergolare* – slaviti (Čondić, 2022: 21)

Brgulja se u adventu služila samo na spomendan sv. Nikole biskupa i sv. Tome apostola. U korizmi nikada nije bilo brgulje. U nekim mjestima brgulja je mogla biti bilo koje nedjelje kroz godinu.

U dolini Neretve koriste se nazivi *krsna slava*, *krsnica*, *slava* (Mišur, 2020: 175). U južnom i istočnom dijelu Hercegovine najčešće se koristi naziv *slava*, rjeđe *krsna slava*. To je blagdan u župi kada u kuću nakon sv. mise dolaze rodbina, kumovi i prijatelji. Nekoliko dana prije brgulje pozivaju se brguljari da dođu na brgulju. Također se poslije svete mise pozivaju brguljari na užinu. Brgulja se slavi do u kasnu noć, a ponegdje i sutradan.

Narod se drži katoličkoga kalendara te se slavi onaj svetac čija se crkva nalazi u selu. U mjestima gdje se slavi brgulja ne rade se nikakvi poslovi težački ili drugi poslovi. Uoči brgulje posti se. Ljudi koji obavljaju težačke poslove također poste. Neke žene od ponoći do ponoći uoči brgulje jedu samo jednom suhoga kruha uz vodu. Uvečer uoči brgulje domaćica svetom vodom škropi ukućane, kuću, gospodarske objekte. Za vrijeme večere domaćin je palio svijeću trojicu, a u nekim mjestima slamom je prekrivao kužinu i sobu u kojoj su ukućani boravili. Na dan brgulje narod se ispovijeda, pričešćuje i ide na sv. misu. Poslije mise ukućani sami blaguju ručak uz svijeću trojicu koju bi domaćin užegao. Brguljari bi dolazili za užinu i ostajali do deset-jedanaest sati noću.

Na brgulju bi se pucalo iz maškula, zastave su vijorile, zvonila crkvena zvona, čestitalo se i veselilo. Organizirale su se igre i natjecanja u narodnim sportskim vještinama.

¹ Antonija Zoričić zapisala je 2011. godine. Kazao joj je Ivan Čotić, rođen 30. listopada 1962. u Splitu.

2. Podrijetlo

Počeci brgulje nisu dostatno razjašnjeni. Ivica Puljić navodi da su naši pređi doseljenjem zatekli „Slavu“ kod pokrštenih romaniziranih ilirskih plemena od područja Japoda do antičkih Grka. Stoga se Slava susreće kod onih Hrvata koji su nastanili navedena ilirska područja, kao i kod Srba koji su se nastanili na tim područjima te kod katolika Albanaca na sjeveru Albanije (Puljić, 1994: 386).

Stjepan Banović 1912. poziva se na rad Ć. Truhelke i navodi da su patareni² uveli krsnu slavu na području Paganije, od Cetinskoga kraja do Neretve, na kojem su živjeli Japodi. Banović navodi da se brgulja služila dokazujući to time što patarenski biskup Radin u oporuci 1466. spominje svoje četvero djece i svoje krsno ime Georgije. Banović navodi da su Kačići bili moćni gospodari, najprije u Omišu a potom u Makarskoj. Mrzili su katolike i njihovo svećenstvo te su ljudi kneza Nikole Kačića, gospodara Omiša 1167.-1180., ispod Debeloga brda u Mosoru 1180. godine kamenovali nadbiskupa splitskoga Rajnerija.³ Velika je vojska udarila na Kačiće 1225. godine. Međutim, Kačići su se održali do polovice 14. stoljeća. (Banović, 1912: 265-273.)

Navodi Truhelke i Banovića ne odgovaraju stvarnosti. Dokaz tomu je što se brgulja slavila i još uvijek slavi u Hercegovini istočno od Neretve, a do naših dana održala se u dolini Neretve, Konavlima i Boki kotorskoj (Mišur, 2022: 56) U Žumberku se koristi naziv Slava. Moguće je da su ondje običaj, bježeći od Turaka, donijeli Hrvati iz istočne Hercegovine.

Pogrešno je tumačenje da je Kulin ban bio pataren. Svoju Povelju 1189. počinje katoličkom invokacijom, a završava:

² Orbini piše da “krivovjerje bosanskih patarena (kako piše *Pietro Livio* iz *Verone*) potječe od Rimljanina Paterna” koji je sa svojim sljedbenicima bio protjeran iz Rima i čitave Italije. Ne mogavši naći utočišta, stigli su u Bosnu, gdje su se neki od njih zadržali, a drugi su nastavili put i nastanili se na obalama *Dunava*, nedaleko od Nikopolja. Živjeli su bez sakramenata, bez prinošenja žrtve i bez svećenstva, a nazivali su se kršćanima, posteći petkom i štujući svetu nedjelju kao i sve ostale kršćanske blagdane. Nisu pristupali krštenju i zazirali su od križa. Nazivali su se patarenima, prema sv. Petru. U svojoj su vjeri ustrajali do posljednjeg rata između cara *Transilvanaca* i Turaka, kada su, vidjevši da ih kršćani napadaju i odvođe u zarobljeništvo kao da su Turci, odlučili istinski prigrliti kršćansko bogoštovlje. (Orbini, 1999: 414.)

Orbini piše da je papa *Klement VI* skupinu Male braće “ljudi sveta života”, među njima i fra *Pelegrina* i fra *Ivana* iz kraljevine Aragona, 1349. godine poslao u Bosnu kako bi oni iskorijenili tu “krivovjernu kugu.” (Orbini, 1999: 414.)

³ O tome više: Dragić, 2019: 299-320.

Neka mi pomogne Bog i sveto Evanđelje. Ja Radoje banov pisar pisah ovu knjigu banove povelje od rođenja Kristova tisuću i sto i osamdeset i devet ljeta, mjeseca augusta i dvadeset i deveti dan, (na dan) odrubljenja glave Ivana Krstitelja.

Katolička crkva 29. kolovoza naziva Danom Ivana Glavosijeka. To je dan kada je Ivanu Krstitelju odrubljena glava.

S. Banović piše da se po nekadanjoj Krajini krsno ime „služi“ kao i u Bosni ili zapadnoj Srbiji. Krsno ime svetkovalo se uz puškanje, uzajamno gošćenje i paljenje svijeće. „Svako pleme služi svoga sveca, izuzev da se netko priženi ili iseli u tuđe pleme, jer tada došljak, da ne bude nezgodnim izuzetkom, poprima sveca plemena, u koje se je uselio.“ (Banović 1912: 265-273.)

Međutim, mišljenje Ćire Truhelke i Stjepana Banovića ne odgovara činjenicama. U naše vrijeme nailazimo na tradiciju služenja brgulje (krsnoga imena) u Dalmaciji (od Zadra do Dubrovnika), neretvanskom kraju, Boki Kotorskoj te južnom i istočnom dijelu Hercegovine.

U stolačkom i hutovskom kraju živa je tradicija da su se za vrijeme turske okupacije vjernici okupljali po kućama na blagdan sveca kojemu je crkva bila posvećena jer su za vrijeme turske okupacije porušene crkve. Također se pripovijeda da su se neki vjernici u životnim pogibeljima, opasnostima i bolestima zavjetovali određenom svecu. To se prenosilo s koljena na koljeno po muškoj liniji.

Srpska pravoslavna crkva⁴ krsnu slavu smatra srpsko-pravoslavnim običajem (Mišur, 2020: 177).

Umjesto *slavi* se upotrebljava se glagol *služi* se određenom svecu. U srednjovjekovnim spisima i natpisima na stećcima upotrebljava se glagol *služiti*. Prema tome služilo se određenoga gospodara (bana, kneza ili kralja). Brguljom, krsnom slavom, slavom, krsnim imenom služilo se nebeskoga zaštitnika župe ili nekoga plemena. Prema tome, nedvojbeno je da je brgulja postojala još u srednjem vijeku.

Silvestar Kutleša navodi da nitko ne zna kad je nastala brgulja, ali je sigurno drevni običaj. (Kutleša 1997: 269)

Hrvati rimokatolici brgulju služe u Makarskom primorju, Vrgoračkoj krajini, Poljicima, Imotskoj krajini, Konavlima, Boki

⁴ Devedesetih godina 20. stoljeća srpska pravoslavna crkva vratila je utjecaj u društvu te su mnogi vjerski običaji revitalizirani ili intenzivirani. UNESCO je srpsku krsnu slavu uvrstio na popis nematerijalne kulturne baštine. (Mišur, 2018: 94)

Kotorskoj (Mišur, 2020: 177). U dolini Neretve, južnom i istočnom dijelu Hercegovine također se služila brgulja koju u tim krajevima nazivaju slava.

Pučko veselje u mjestu u kojem se nalazi crkva ili kapela nebeskoga zaštitnika koji se svetkuje narod naziva: fešta, fjera, dernek.

Stjepan Banović 1912. godine zaključuje: „Dosadašnje mišljenje ili bolje vjerovanje, da je slava krsnog imena čisto pravoslavna i srpska svetkovina, koju Srbi iza propasti svojega carstva, bjegajući pred Turcima, raznesoše po Herceg-Bosni, Dalmaciji i drugdje, definitivno je oboreno!“ (Banović 1912: 265-273.)

Prema kazivanjima na terenu svećenici su u južnoj i istočnoj Hercegovini zahtijevali da se prestane služiti slava jer su vjernici bili izloženi velikom materijalnom trošku. I. Puljić isto navodi ali zaključuje: „Šteta je što se u nekakvu strahu od posrbljavanja počelo gubiti časno ime „Krsna slava“ iako je i sama riječ i običaj u korijenu katolički i starohrvatski.“ (Puljić, 1994: 388).

3. Služenje, slavljenje, svetkovanje brgulje

Brgulja ima vjersku i svjetovnu funkciju. Tri dana prije brgulje postilo se. Na svetkovinu brgulje ispovijedalo se, služila se sveta misa i pričešćivalo. Nebeski zaštitnici u radu se navode kronološki kroz godinu od početka liturgijske godine do Sv. Martina.

3.1. Sv. Nikola biskup

Sveti Nikola rođen je u Patari u pokrajini Lyciji u Maloj Aziji. Ne zna se točna godina rođenja svetog Nikole. Godinu 343. Jakob od Voragine⁵ navodi kao godinu smrti svetog Nikole. Ante Škrobonja navodi da je sveti Nikola preminuo u 75. godini života. Ako se uzmu te godine kao relevantne onda se dolazi do zaključka da je sveti Nikola rođen 268. godine. Roditelji su mu bili bogati kršćani, a dugo nisu imali djece. Kad im se rodio sin dali

⁵ Jakob je rođen oko 1230. godine u Voragini (danas Vorazze kod Genove). S četrnaest godina stupio je u novoosnovani dominikanski red. Bio je vrstan govornik, propovjednik i nadbiskup Genove. Umro je 13. ili 14. srpnja 1298. godine. Papa Pio VII. Jakoba Voraginu 1816. godine proglasio je blaženim. Godine 1275. napisao je djelo *Legenda aurea* koje je prvi put objavljeno 1470. godine, a ubrzo je prevedeno na mnoge jezike i bilo najčitanijim djelom.

su mu ime po stricu Nikoli koji je bio biskup u Myri današnjem gradu Demreu u Turskoj. Dok je Nikola bio mali roditelji su mu umrli. Kada su mu umrli roditelji, Nikola je razdijelio sav svoj imetak sirotinji. Nakon školovanja Nikolu je zaredio njegov stric, nadbiskup u Myri. Očekivalo se da će Nikola naslijediti strica biskupa, ali se Nikola odlučio otići u Palestinu i nastaviti samački život. Kada je u Myri umro biskup, nasljednik Nikolina strica, Nikola se vratio iz Palestine u Myru. Svećenstvo je odlučilo za biskupa izabrati onoga tko ujutro prvi uđe u crkvu. U rano jutro Nikola je pošao u crkvu na molitvu i tako je izabran je za biskupa u Myri. Sudjelovao je na Nicejskom saboru 325. godine.⁶ Preminuo je 6. prosinca 343. godine (?) (Dragić, 2015: 6-7).

Sv. Nikolu biskupa (6. prosinca) služe: Pećari, Barbarići, Dragičevići i Kunparci u Zaostrogu, Raići, Jurasi u Gradcu, Urlici. Glučine, Prlaci. Pavišići, Čekići, Prgometi, Jerkovići i Matijaševići u Drašnicama, Mišići. Sv. Stjepana služe: Mrkušići u Podgori, Klinci u Sriduši, Ančići u Zavojanima (Banović 1912: 265-273.), Raguži u Stocu.

3.2. Sv. Toma apostol (21. prosinca)

Sveti Toma, apostol bio je jedan od Kristovih učenika. Često se naziva *nevjerni Toma* jer nije htio vjerovati u Kristovo uskrsnuće dok se ne uvjeri svojim očima i rukama. Prema predaji nije vjerovao ni u Marijino uznesenje na nebo. Krist je uvjerio Tomu da se uvjeri pozivajući ga da stavi svoju ruku u njegov bok, a Marija ga je uvjerala bacivši mu s neba svoj pojas. Međutim, Toma je bio hrabar. Kada se Krist htio vratiti u Judeju, usprkos pogibelnim prijetnjama Židova, Toma je pozvao ostale učenike da krenu i umru s Kristom. Prema predaji Toma je do Indije širio Kristovo evanđelje i ondje utemeljio Kristovu crkvu. Indijski je kralj dao Tomi mnoštvo novaca da sebi sagradi palaču, ali je on sav novac podijelio siromasima. To je naljutilo kralja te odluči osvetiti se Tomi. Ubrzo je umro kraljev brat Gad. Kad je došao u nebo anđeli su ga upitali gdje bi htio živjeti, a on je prstom pokazao na veličanstvenu palaču koja je ondje stajala. Anđeli su ga od toga odvratili rekavši mu da je palaču sagradio neki kršćanin za njegova brata Gondofora. Kad se Gad ukazao bratu Gondoforu i to mu rekao, kralj je Tomu oslobodio. Tada je Toma kralju

⁶ To je prvi ekumenski crkveni sabor koji se održao u Niceji, Bitiniji (današnja Turska), a sazvao ga je car Konstantin I. Veliki.

„protumačio kako se vjerom i ljubavlju na ovom svijetu skuplja veliko blago na nebesima“ (Badurina 1990: 567-568).

Katići, Franići i Tomaševići u Baćini, Martinci u Vrgorcju služili su sv. Tomu apostola (Banović 1912: 265-273.).

3.3. Sv. Stjepan Prvomučnik

Sv. Stjepan rođen je u Jeruzalemu početkom 1. stoljeća. Postoji predaja i da je potjecao iz egipatske Aleksandrije (Tolić 2018: 487.). Bio je arhiđakon i jedan od najuspješnijih propovjednika. Prvi je kršćanski mučenik. Broj učenika se množio pa su Židovi, koji su govorili grčkim jezikom, mrmljali jer se njihove udovice u svakodnevnom služenju zanemaruju.

Svjedočeci Kristov nauk Stjepan je kamenovan nedaleko od Damaska u proljeće 36. godine.⁷ Stjepanova molitva: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ najstarija je poznata molitva upućena Isusu Kristu (Tolić 2018: 489). Stjepanov nastup bio je povodom za progon helenističkoga usmjerenoga dijela kršćana koji su govorili grčkim jezikom (Gorys 2003: 344). Progon se nastavio do smrti kralja Heroda Agripe I., 44. godine.

U Runovićima na Stipanjdnu, dvije su svečanosti. Dok jedni slave svetog Stipana, Isusova prvoga mučenika, drugi slave i svetog Stipana i brgulju. Tog dana svi iz župe, susjednih pa i drugih župa kod crkve su. Narod ruča kod kuće i ne vraća se do večere. Jedino brguljari idu na užinu s rodbinom i prijateljima. Na ručku kao i na užini svi pale svijeću. Pred Gospinom crkvom narodno veselje je sve do mraka. Jedno je kolo, rijetko dva. U kolu bi bilo 30-40-50 djevojaka i momaka. Jedna djevojka stoji u kolu, a momak izvan kola te navaljuje da prekine kolo ili se provuče ispod ruku i dođe do djevojke i poljubi je. Djevojka se čuva i brani, a i kolo je čuva. Ako momak ipak uspije doći do djevojke i poljubi je, tada kolari biraju drugi par. Tako se parovi mijenjaju. Također, igra se kolo u kojem se prikladna djevojka nalazi u kolu. Dok kolo igra i okreće se, djevojci se pripjeva:

*Ljubi Mare koga ti je drago,
ako nećeš nikoga,
šibaj more iz kola.*

Koga Mare poljubi njega utjeraju u kolo i pripjevaju mu.

⁷ Vidi: Tolić 2018: 489.-490.

Stariji ljudi i žene piju i razgovaraju. Stvaraju se nova i obnavljaju stara prijateljstva. Djeca se igraju na plovke ili na *oraje*⁸ ili na bademe. Nekoć su majke kćeri povele kući čim bi sunce zašlo za Mračaj. Kad bi otišle djevojke, prestalo bi i kolo i završio bi dernek Stipanjan Božićnji. (Kutleša 1997: 273.)

Sv. Stjepana služe: Jukići, Skenderi, Jurline, Miljci, Kalabe, Škarice, Perići, Curevići, Klaričići, Kosovići i Gjikovići u Živogošću, Mrkušići u Podgori, Miletići u Vrgorcu, Boletići u Zavojanima. Sv. Stjepan se posebno štuje u Škabrnji, Grubinama kod Imotskoga (Banović 1912: 265-273.). U župi Runovići Stipandan božićni svetkovali su: Bagarići i Todorići (Kutleša 1997: 273.).

Neka mjesta za brgulju su uzeli sv. Stjepana prvomučenika iako je crkva u njihovoj posvećena drugom nebeskom zaštitniku. Tako je, primjerice u Runovićima Gospina crkva, a slavi se brgulja na Stipandan božićni. Običaj je da se na blagdan pozovu gosti i iz drugih sela i to oni kod kojih su oni bili pozvani na njihovu brgulju. Običaj je da se od svakog jela ponešto pošalje na dar i starijoj čeljadi od prijatelja uzvanika koji nisu mogli doći na brgulju. (Domljan, 2006: 169.).

3.4. Sv. Ivan apostol i evanđelist (27. prosinca)

Sv. Ivan apostol sin je Zebedeja i Salome Galilejske iz Betsaide. Brat je apostola Jakova Starijega. Isus mu je na križu povjerio svoju majku. Kad je Herod Agripa I. progonio Kristove sljedbenike Ivan se Marijom sklonio u Efez. Kad je Majka Spasiteljeva umrla oko 50. ili 54. godine Ivan je preuzeo voditi kršćansku zajednicu u Efezu te sa sv. Petrom putovao Judejom i širio kršćanstvo. U Maloj Aziji osnovao je sedam Crkava. Pokušali su ga dva puta ubiti dajući mu vrč otrovanog vina. Ivan bi učinio znak križa i iz vrča bi izišla zmija. Podvrgavan je i drugim mučenjima. Bačen je u kotao vrelog ulja, ali je ostao neozlijeđen. Potom je u poodmaklim godinama života protjeran na otok Patmos. Autor je Ivanova evanđelja. Vjeruje se da je jedini apostol koji je prirodnom smrću umro oko 100./101. godine. (Gorys 2003: 175-176; Badurina 1990: 279)

U hrvatskoj tradiciji spomendan sv. Ivana evanđeliste narod naziva Ivan božićni, Ivan zimski kako bi se razlikovao od Ivandan 24. lipnja.

⁸ Oraj - orah.

Babići u Zaostrogu, Jagmići, Divići, Jelaši i Vitasovići u Drveniku, Jelaši, Vukovići, Radelji i Grgići u Dragljanima, Divići, Bajte i Zidići u Zavojanima služili su sv. Ivana božićnoga (Banović 1912: 265-273.).

3.5. Nevina dječica

Treći dan od Božića spomendan je *Svete nevine dječice*. To je dan kada se katolici prisjećaju Herodova pokolja dječaka od dvije godine i na niže, misleći da će tako među dječacima ubiti i Isusa Krista. Spomendan se svetkuje od prve polovice 5. stoljeća. Od 9. stoljeća do 1955. godine spomendan je imao svoju Osminu. Crkva nevinu dječicu slavi kao mučenike koji su u raj. Od 10. stoljeća spomendan Nevine dječice blagdan je ministranata, subđakona i učenika.⁹

3.6. Sv. Tri kralja (6. siječnja)

Kad su Izraelci prolazili kroz moapsku zemlju mezopotamski prorok Balaam izrekao je proročanstvo da će se roditi kralj i da će tom prigodom svijetliti čudnovata zvijezda. (IV Mojs. 24,17) Proročanstvo se obistinilo. Prigodom Isusova rođenja Božjom se voljom pokazala čudnovata zvijezda nad Betlehemom gdje se rodio Isus. U kršćanskoj je ikonografiji čudesna antropomorfirana zvijezda kraljevima Baltazaru, Melkioru i Gašparu navijestila Isusovo rođenje. Usred zvijezde bio je lik anđela ili je to bio anđeo koji je letio noseći u rukama zvijezdu, a katkad se unutar zraka blistave zvijezde pojavljuje Krist kao dijete.

Pobožni su mudraci, knezovi ili kraljevi (*magi*) rodnom iz kaldejske zemlje ili iz Arabije, predajom prozvani, Gašpar, Melkior i Baltazar opazili zvijezdu i odlučili krenuti do novorođenoga kralja i pokloniti mu se. Ne znajući jedan za drugoga kraljevi su iz tri različita smjera prema predaji putovali na konjima na devama i sastali se pred Jeruzalemom. Po tadašnjim običajima ponijeli su tamjan, zlato i mirisavu pomast (Dragić, 2007 b: 96-97).

Sv. Tri kralja služili su: Banovići, Jelčići i Despoti (neki) u Zaostrogu, Alači u Drveniku, Miošići. Alesići i Dijane u Bristu, Stipići, Pekići, Viskići. Mirkovići i Gojaci u Gradcu, Benići u

⁹ O tome više: Dragić, 2021: 51-73.

Baćini, Miličići u Podgori, Tolići u Banji, Bobanci u Kljenku, Bušelići u Kozici. (Banović 1912: 265-273.)

3.7. Obrezovanje Kristovo (14. siječnja)

Prema Mojsijevim propisima Krist je kao svaki Židov osmi dan od rođenja bio obrezan. Tada je djetetu Kristu nadjenuto ime Isus, jer ga je tako nazvao anđeo prije nego se začeo. Taj blagdan se do 1969. godine slavio 1. siječnja (Badurina 1990: 427-428)

Benići, Radelići u Gradcu te Giljevići, Marinovići i Begovići u Baćini tradicionalno su služili Obrezovanje Kristovo (14. siječnja). (Banović 1912: 265-273.)

3.8. Sv. Antun Opat (17. siječnja)

Sv. Antun Opat rođen je u Egiptu (IV. stoljeće) od bogatih kršćanskih roditelja. Roditelji su mu umrli kad je imao osamnaest godina. Nakon njihove smrti razdijelio je svoje imanje siromasima, uzeo štap u ruke i pristupio samotnicima u pustinji te je život posvetio odricanju i duhovnosti.

Smatra se ocem monaštva te se u ikonografiji prikazuje s kukuljicom i monaškim habitom. Prikazuje se i sa zvoncem u ruci koje označava svečevu sposobnost istjerivanja zlih duhova. Zaštitnik je uzgoja svinja i ostale stoke. Svinja koja simbolizira demone požude i proždrljivosti često u ikonografiji prati sv. Antuna Opata što predstavlja njegovu pobjedu nad grijehom (Badurina 1990: 118-119).

U Hrvata, primjerice u Bolu na Hvaru poznata je izreka: *Sveti Ante Opat, uzmi motiku, hodi kopat!* jer je u to vrijeme već trebalo početi radove u vinogradu.

U Slivnu se posebno štuje sv. Antun opat.

3.9. Sv. Juraj (23. travnja)

Sveti Juraj je rođen između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik rođen u Perziji, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. Poslije očeve smrti s majkom je otišao u Palestinu gdje je postao vojnikom. Ubrzo je među vojnicima stekao veliku popularnost, a za nagradu postao je zapovjednik jedne satnije. Potom je postao i zapovjednik bojišta. No, Juraj je veoma rano postao kršćaninom i zbog svoje vjere došao u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Bio je član

Vojnoga vijeća u svojstvu časnika. Nakon majčine smrti svoj bogat obiteljski imetak razdijelio je siromašnima, a svojim robovima dao je slobodu.

Prigodom jedne sjednice Vojnoga vijeća car Dioklecijan iznio je plan prema kojemu je trebao uništiti kršćane, što je Vijeće i odobrilo. Međutim Juraj se usprotivio toj odluci. Kako je bio nadaren rječitošću, govorio je velikom uglađenošću i žarom, te se činilo da ga slušaju s velikim divljenjem i poštovanjem. Vojnom je Vijeću nastojao dokazati neopravdanost i opakost toga progona. Stao je otvoreno u obranu kršćana, te zatražio od cara da povuče odluke o progonu. Uzaludno ga je Dioklecijan podmićivanjem i obećanjem časnih položaja htio odvratiti od kršćanstva. U suprotnome prijetio mu je mučeničkom smrću. Juraj je ostao vjeran kršćanstvu pa ga je Dioklecijan dao na sud gradskom sudcu Dacijanu. Juraj je uhićen, okovan u lance i utamničen.

Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlima, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. Pri takvom mučenju on je bio veseo što je začudilo i njegove krvnike. Još su se više začudili vidjevši da nije ostao mrtav. Našli su ga s potpuno zacijeljenim ranama. Njegovo čudesno ozdravljenje mnoge je pogane obratilo na kršćanstvo.

U tamnici mu je Krist objavio da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati.

Vrač je Jurju dao vrč zmijskoga otrova. Juraj je prekrizio vrč, ispio ga i ostao živ. Vidjevši to vrač se obratio na kršćanstvo i podnio mučeničku smrt. Jurja su, potom, mučili na kotaču, ali su anđeli polomili noževe na kotaču i Juraj je ostao živ. Zatim su Jurja bacili u kotao s rastopljenim olovom, ali je ostao neozlijeđen.

Dacijan je Jurja s pukom doveo u Apolonov hram. Juraj se molitvom preporučio Bogu. Oganj s neba sažgao je hram, poganske idole i svećenike, a zemlja je progutala pogane. Potom je sudac je naložio da konji vuku Jurja po gradu i da ga raščetvore (Dragić, 2013: 270-271).

Mnoge su obitelji tradicionalno služile Sv. Jurja: Sučići, Vinci, Matutinovići, Kraljevići, Gjikovići, Kosovići (neki) i Berići u Zaostrogu, Šutići, Andrijaševići i Ujduri u Gradcu, Franičevići, Orbići i Petričevići u Bačini, Bezeri u Živogošću, Krstići, Alači, Cvitanovići, Papići, Šulente i Viskovići u Drašnicama, Bani, Devčići, Deani, Stojkovići, Velići, Sisarići, Kokici, Pavlinovići, Borići, Marinovići, Rosandići, Lunjevići, Sumići, Babići, Mlikote, Sundići, Gareljići, Vulinovići, Roščići, Jakići. Kalabići, Jugovići,

Kržanići, Radojkovići, Pezići. Bušići, Lozine, Pivčevići, Vrsaljke, Kunci, Anušići i Sokići u Podgori, neki Prvani u Kokoriću. (Banović 1912: 265-273.)

3.10. Sv. Matija (14. svibnja)

Sv. Matija (Matej) apostol je i evanđelist. Ponekad se naziva „Matej carinik“ i „Levi, sin Alfejev“. Bio je carinik. Nakon što je Juda Iškariotski izdao Isusa i Isus razapet na križu sv. Matej je bio dvanaesti apostol. Pojavljuje se u svim spisima Novoga zavjeta. Oko 42. godine otišao je iz Palestine te bio misionar u Etiopiji i Perziji gdje je mučen kamenovanjem ili je spaljen.

Sv. Matiju služili su Letice u Podgori. (Banović 1912: 265-273.)

3.11. Presveto Trojstvo

Na Nicejskom ekumenskom saboru 325. godine proglašena je kršćanska dogma o (Pre)svetom Trojstvu. Ta dogma definira da je Bog jedan a u njemu su sadržane tri osobe (Otac, Sin i Duh sveti). Izvorište dogme nalazi se u Kristovu krštenju:

(9) Onih dana dođe Isus iz Nazareta galilejskoga i primi u Jordanu krštenje od Ivana. (10) I odmah, čim izađe iz vode, ugleda otvorena nebesa i Duha poput goluba gdje silazi na nj, (11) a glas se zaori s nebesa: *Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!* (Mt 3,13-17; Lk 1,21-22; Iv 1,29-34)

Izvor dogme nalazi se i u Kristovim riječima koje je uputio jedanaestorici apostola:

(16) Jedanaestorica pođoše u Galileju na goru kamo im je naredio Isus. (17) Kad ga ugledaše, padoše ničice preda nj. A neki posumnjaše. (18) Isus im pristupi i prozbori: „Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! (19) Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga (20) i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!“ „I evo, ja sam s vama u sve dane - do svršetka svijeta.“ (Mk 16,14-18; Lk 24,36-49; Iv 20,19-23; Dj 1,6-8)

Uz Božić i Uskrs, u Slivnu se s velikom radošću iščekuje i Presveto Trojstvo, nebeski zaštitnik župe. Nekoliko dana prije blagdana, crkvena zvona zvone više puta dnevno, najavljujući

dolazak velikog blagdana. Župnik bira svećenika koji će s ostalim svećenicima predvoditi svetu misu. Slivno je poznato po svom blagdanu i derneku na dan glavnog mjesnog sveca.

Od davnina je običaj da se toga dana ispeče mnoštvo janjaca, a u posljednje vrijeme cijelo selo poplave automobilima iseljenih Slivanjaca i gostiju. Nekoć je na taj dan u selu bilo postavljeno mnoštvo trgovačkih stolova koji bi ispunili cijelu Kaldrmu. Prodavala se pečena janjetina s ražnja, kruh, okrugli šuplji kolači, slatkiši i razno piće, roba: od iglice, zapinjače, usne harmonike, češlja, ogledala do opanaka, motike, bečarskog štapa, bukare, bačve, ovce, magareta, konja, leda itd. Svaki posjetitelj, muško i žensko, od malog djeteta do pogrbljenog starca, mogao je na toj tržnici za sebe izabrati sve što zaželi. Na Trojstvo je u Centru bilo puno naroda kao u košnici. U Slivno su hodočastili mnogi mještani iz susjednih i daljih mjesta, a bilo ih je mnogo i iz Hercegovine. Na ova slavlja se išlo više iz pobožnosti i zavjeta, nego iz nekog hira, dok su mladi dvostruko uživali¹⁰:

U staro doba, kada je u Slivnu bilo dosta blaga, dan prije Presvetog Trojstva pljevila se trava i bralo lišće s loze, murve i divlje smokve za blago, kako bi se toga dana izbjegao svaki posao osim što se moralo kuhati, peći i pripremati hrana. Također je od davnina u nas na Presveto Trojstvo postavljen ringišpil koji obraduje mlade. U prva vremena su umjesto motora ringišpil pokretali ljudi vlastitom snagom (Kustura, 2004: 276).

Šetnja, pjevanje, radost i zadovoljstvo su bili na velikoj razini. Nije bilo automobila da ometaju šetnju i dižu prašinu. Šetnja je toga dana trajala do u noć, najvjerojatnije jer narod nije žurio kao sada, kod tehničkog napretka, nego se veselio i u miru i zadovoljstvu poslije slavlja išao svojoj obitelji na zajedničku molitvu i spokojan noćni san, ne strepeći da će sutra na posao zakasniti. (Kustura, 2004: 277).

3.12. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu od bogatih roditelja Martina i Marije Taveira. U 20. godini života stupio je u red sv. Augustina. Zaređen je 1219. godine. Sljedeće, 1220. godine stupio je u red siromašne male braće sv. Franje Asiškoga. Na Duhove 1221. godine sv. Franjo je

¹⁰ Vidi: Kustura, 2004: 276.

sazvao skup na kojemu je Antun održao nekoliko izvrsnih propovijedi kojima se oduševio sv. Franju te je Antunu povjerio odgojni rad u franjevačkom redu. Mirio je zavađene, obnavljao vjerski kršćanski čudoredni život, neustrašivo propovijedao u mnogim mjestima te do konca života obraćao krivovjernike. Umro je 13. lipnja 1231. u Arcelli kod Padove u 37. godini. Papa Grgur IX. 30. svibnja 1232. godine proglasio ga je svetim u do sada najkraćem procesu kanonizacije u povijesti Crkve.

Višestruki je zaštitnik. Po zagovoru sv. Antuna Padovanskoga još za njegova života događala su se čudesa. Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini ogleda se u: postu, deveticama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, slavljima; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim sv. Antunu; molitvama, preporukama.¹¹

3.13. Sv. Petar i sv. Pavao (29. lipnja)

Sv. Petar (Šimun Petar, Petros, Kephos) apostol je i mučenik. Bio je si ribara Ivana iz Betsaide i brat apostola Andrije Prvopozvanoga. Odustao je od ribarenja i nastavio slijediti Ivana Krstitelja. Njegov brat Andrija doveo ga je Isusu. Petru je Isus dodijelio posebno mjesto. Herod Agripa 44. godine dao je uhititi i utamničiti Petra, ali ga je anđeo čudesno noću oslobodio i odveo u Antiohiju. Oko 57. godine u Rimu je zajedno s Pavlom ustanovio kršćansku zajednicu. Za vrijeme cara Nerona, Petar je kao prvi rimski biskup razapet na križu 64 godine. Razapet je glavom prema dolje jer je smatrao da nije dostojan umrijeti kao Isus Krist. (Gorys 2003: 307-309)

Savao je bio službeni svjedok Stjepanova mučeništva nakon kojega je jašući na konju krenuo u Damask pokoriti kršćansku zajednicu. Kad se približio Damasku, iznenada ga je obasjala svjetlost s neba. Srušio se na zemlju i začuo glas što mu govoraše: „Savle, Savle, zašto me progoniš?“ Savao je upitao: „Tko si, Gospodine?“ Čuo je odgovor: „Ja sam Isus kojega ti progoniš! Nego ustani, uđi u grad i reći će ti se što ti je činiti.“ Savlovi suputnici čuli su glas, ali nisu vidjeli nikoga. Savao je otvorenih očiju ustao sa zemlje, ali ništa nije vidio pa su ga poveli za ruku i uveli u Damask. Tri dana nije vidio, niti jeo niti pio. U

¹¹ Vidi: Dragić, 2018: 37-66.

Damasku je bio neki učenik Ananija kojemu se Gospodin obratio. Ananija je odgovorio: „Evo me, Gospodine!“ Gospodin mu je rekao: „Ustani, pođi u ulicu zvanu Ravna i u kući Judinoj potraži Taržanina imenom Savla. Eno, moli se; i u viđenju vidje čovjeka imenom Ananija gdje ulazi i polaže na nj ruke da bi progledao.“ Ananija je odgovorio: „Gospodine, od mnogih sam čuo o tom čovjeku kolika je zla tvojim svetima učinio u Jeruzalemu. On ima od velikih svećenika i punomoć okovati sve koji prizivlju ime tvoje.“ Gospodin mu je odvratio: „Pođi jer on mi je oruđe izabrano da ponese ime moje pred narode i kraljeve i sinove Izraelove. Ja ću mu uistinu pokazati koliko mu je za ime moje trpjeti.“ Ananija je otišao u kuću, položio ruke na Savla i rekao: „Savle, brate! Gospodin, Isus koji ti se ukaza na putu kojim si išao, posla me da progledaš i napuniš se Duha Svetoga.“ Odmah je Savlu s očiju spalo nešto kao ljsuke te je progledao pa ustao, krstio se i uzeo hrane, okrijepivši se (Dragić, 2020: 38, 71).

Obratio se na kršćanstvo, učinio pokoru u pustinji, uzeo ime Pavao i bio gorljivi propovjednik vjere u Isusa Krista. Prvi je širio kršćanstvo na Balkanu. U Filipima (današnjem Skopju) krstio je prvu Europljanku Lidiju. Rijeka, na kojoj je krštena, nazvana je Lidija. Po živoj predaji i ostatcima zavjetne crkve propovijedao je i na Mljetu gdje su ga po izlasku iz mora napale zmijske otrovnice. Pavao ih je prokleo i oduzet im je otrov. U naše vrijeme na Mljetu nema zmijske otrovnice. Talijani su to preveli kao da se to dogodilo na Malti i stoga mnoštvo godišnje hodočasti mjestu na Malti gdje je po predaji Pavao oduzeo otrov zmijskama. Također, boravio je i u katakombi koja se nalazi pod Manastirom na Krki (Dragić, 2020: 71).

Sv. Petra i Pavla služili su: Brajkovići i Glamuzine u Živogošću kao i Burići u Drveniku.

3.11. Našašće relikvija sv. Stjepana Prvomučenika (Stjepan ljetni) (3. kolovoza)

U Rašćanima su se služile brgule na spomendan Našašća relikvija sv. Stjepana prvomučenika, Veliku Gospu i sv. Mihovila.

Sveti Stipan služi se 3. kolovoza. To je spomendan Našašća relikvija sv. Stjepana prvomučenika. Mjesto Stjepanova mučeništva smatra se 350 metra sjeverno od ulaza u Damask. Na tom su mjestu, pronađeni temelji crkve sv. Stjepana prvomučenika, koju je dala izgraditi carica Eudokija između 455. i

460. godine. Grob sv. Stjepana vjerojatno se nalazi u selu Kafar Gamaliju koje je nedaleko od Jeuzalema (Gorys 2003: 345.).

Prema legendi svećenik u Palestini, Lucijan u viđenju je doznao gdje se nalazi Stjepanovo ukopano tijelo (Badurina 1990: 547). Svećenik Lucijan svečeve relikvije je 415. donio u Jeruzalem. Odatle su relikvije prenesene u Carigrad, a 560. godine u Rim uz tijelo sv. Lovre. Prema legendi sv. Lovro se okrenuo na bok i pružio ruku sv. Stjepanu. Otuda postoji izreka „otmjeni Španjolac” (Badurina 1990: 548). Lijeva Stjepanova ruka od 1141. godine nalazi se u samostanskoj crkvi Zweifalten (Gorys 2003: 345.)

Spomendan Našašća relikvija sv. Stjepana prvomučenika zaštitnik je Brela. U Gabeli¹² su postojale tri crkve: sv. Stjepana prvomučenika, sv. Ante i sv. Marije. Turci su crkvu sv. Stjepana opustošili, crkvu sv. Ante pretvorili u džamiju, a onu sv. Marije potpuno srušili. U mjestu Gabela, u mjesnoj kapelaniji sv. Stjepana prvomučenika, neki je Turčin, veli Bakula, poput proroka kazao: „*Sulejman neće dugo uživati tvrđavâ koje je popravio crkvenim kamenjem.*” To proročanstvo se obistinilo godine 1694. kada je general mletačkih vojnih četa preoteo Gabelu od Turaka. Tada su Turci u spomenutim utvrdama i u kuli iznad Struga pretrpjeli strašan poraz. Od mnogo tisuća, samo ih je nekolicina izbjegla smrt. Pred velikim oltarom sv. Stjepana u Gabeli bio je grob plemenite obitelji Šantić s uklesanim njezinim grbom. Gabela je za vrijeme mletačke okupacije bila granica između turske i mletačke države pa su se tu naplaćivale carine, po čemu su joj Turci i dali ime, a prema talijanskoj riječi. Puk je u Gabeli dvije kule dugo zvao imenima sv. Stjepana i sv. Ante.¹³ (Kosir, 1970: 73.)

Sv. Stipan je zaštitnik župe Gorica - Sovići. Crkva Našašća relikvija sv. Stjepana prvomučenika. Starohrvatska crkva u Šamotorju u Gorici sagrađena je u 9. stoljeću. Srušena je u prvoj polovici 17. stoljeća. Tome mjestu puk je dugo hodočastio ispunjavajući svoje zavjete, pobožno ljubeći razbacano sveto kamenje te obilazeći ruševine na golim koljenima.¹⁴ Krajem 50-ih godina 19. stoljeća župnik fra Petar Bakula na temeljima nekadašnje crkve sagradio je novu crkvu. Gorička crkva je

¹² Gabela pripada općini Čapljina.

¹³ Tvrđavama i kulama sultan Sulejman je dao ime sedeislam (muslimanske njive).

¹⁴ Dragić, 1996: 26.

najstarija živa crkva u Hercegovini. Ona je bila razrušena za vrijeme velikoga potresa, a nedavno je obnovljena. U podu crkve su pronađeni brojne vrijedne stvari i nepoznati zemni ostatci.

Dan prije *Stipajdana* je zapovjedni post i nemrs u Sovićima i okolnim selima. Večer prije *Stipajdana* krave bi se gonile u polje na ispašu i bile bi cijelu noć, a pastiri bi ih čuvali kako bi na blagdan mogli ići k misi i na dernek.¹⁵ Ujutro, na *Stipajdan*, bi se spremala zaprežna kola u koju bi netko od muške čeljadi stavio hranu za konja i *mutape*.¹⁶ Žene bi spremale hranu za ručak, a ista bi se blagovala na ledini u Gorici. Od kuće bi se nosili *ušćipci*,¹⁷ kokoš ili pijevac, kravlji sir, pršut i vino, a na derneku bi kupili pivo. Bogatiji bi na derneku kupili i pečene janjetine.

Prije derneka bi išli k misi. Prije mise bi bila procesija. Seoski mladići bi nosili kip sv. Stipana i bili bi obučeni u narodnu nošnju. Za vrijeme procesije nekoliko mladića popelo na zvonik i ručno bi zvonili zvonima. To su radili i za vrijeme mise pri podizanju tijela i krvi Kristove. Nakon mise bi svi išli na ledinu ispred kuće Mate Galića (Đatića) i tu bi blagovali hranu koju su ponijeli sa sobom. Djeca bi se vozila na *ringišpilu*, a momci i cure su *ćosali*.¹⁸ Stariji bi išli posjetiti rodbinu i prijatelje. Sviralo se na gusle i diple. Grupe cura i momaka su pjevale gangu i igrale kolo.¹⁹ U Gorici i okolnim mjestima sačuvana je predaja o tragičnom događaju iz 1711. godine.²⁰

¹⁵ Dernek - veselje, sijelo.

¹⁶ Mutap - pokrivač od kostrijeti za konja. (Kraljević 2013: 191)

¹⁷ Uštipak (ušćipak) - poslastica (slani kolač) od dizana tijesta pečen na tavi u vrućem ulju. (usp. Kraljević, 2013: 389.)

¹⁸ Ćosati - ašikovati, ljubovati.

¹⁹ Martina Vlašić zapisala je u Sinju 2009. god. Kazao joj je njezin otac, Jerko Vlašić, koji je rođen u Sovićima 1959. god., ali već 30 god. živi u Sinju.

²⁰ Dizdar, zapovjednik tvrđave goričke imao je jedinicu kćer, Eminu. Tri niza dukata žutih bila su joj oko vrata, krupni biseri bjelji od labudova perja pleli su joj se oko kose, žute kao žitni klas; nosila je svilene dimije, plave kao nebo, prsluk od crvene kadife, zlatom izvezene, priljubljen oko tanka struka. Kapica zlatom našarana pokrivala joj je glavu, a s kape zlatna kita do pleća joj je sezala, a đemalije na nogama vrijedile su punih sto dukata. Bila je ljepotica nad ljepoticama. Aga imotski imao je sina Muju, nadaleko čuvena kao konjanika, hrabra kao junaka i strašna megdandžiju. O njemu se pripovijedalo kao o Kraljeviću Marku. Jedni vele da je kroz mnoge opasnosti glavu iznosio, drugi da je s vilama ljubav provodio, treći da je s hajducima bitke vodio. Jednom je ugledao kćer dizdara goričkog, silno se u nju zaljubio, a djevojka mu je ljubav uzvratila. Međutim, sin imotskoga age imao je suparnika u sinu bega Runovića, kojega su zavoljeli djevojčini roditelji i odlučili njemu dati lijepu Eminu. Svadba je bila zakazana na *Stipanjan*. Na taj dan okupio se nebrojen narod ispred crkve

Tradicionalno se na blagdan pali svitnjak (krijes)²¹ na brdu Zavala. Krijes u narodnom vjerovanju ima apotropejsku funkciju.²² Od 2009. godine u župi Gorica-Sovići djeluje *Bratovština sv. Stjepana prvomučenika*.

U Rašćanima se služila brgulja na spomendan Našašća relikvija sv. Stjepana prvomučenika.

3.8. Uznesenje blažene Djevice Marije

Velika Gospa je blagdan zapadne i istočne Crkve kojim se slavi Bogorodičino uznesenje na nebo. U kanonskim tekstovima nije zabilježeno Uznesenje Bogorodice, a nalazi se u liturgiji apokrifnim spisima i legendama. U istočnoj Crkvi Isus Krist u nebo odnosi Bogorodičinu dušu, a u zapadnoj Crkvi Gospa je na nebesa uzašla i tijelom i dušom. To je u Katoličkoj crkvi dogmatski fiksirano 1950. godine (Badurina, 1990: 579-580).

U Slivnu se nalazi 25 kapela od kojih je sedam posvećeno blaženoj Djevici Mariji.

3.14. Sv. Stjepan kralj ugarski (16. kolovoza)

Sv. Stjepan kralj ugarski rođen je kao poganin Wajk oko 975. godine. Praunuk je Arpadov i sin Geze. Pokrstio je Mađare i osnovao nadbiskupiju te desetak biskupija 1001. godine. okrunio

da kolo igra njima u čast. U kolu su bili sin age imotskoga i bega Runovića s dizdarem. Na jedan put začule su se kubure. Mujo imotski i Halil runovički na sablje su se potjerali. Mladoženji runovičkom loša sreća bila i Mujo imotski mu je glavu odrubio. Tada je on zgrabio svoju mladu, spustio je na konja i zaletio se niz goričko polje pjevajući: *O ružice svih druga carice! / Kolo se je vilo i dovilo. / Lež u krilo moje lipo zlato! / Poletimo put ravnoga Imotskoga. / Kao sjajna na nebu Danica! / Do vijeka, moj dragi anđele!* To se dogodilo godine 1711. na Stipanjdan. Zapisala je Dijana Brzica 2004. godine u Grudama. Pripovijedali su: Iva Brzica (rođ. 1930.) i Jerko Brzica (rođ. 1926.).

²¹ Krjesove puk zove: *kres, kris, krijes*, po Dalmaciji *koleda, svitnjak, cvitnjak*, na Braču *prosvit, svitnjak, oganj, vatra*, na Visu *ogonj*, u dubrovačkom kraju *oganj*, u Bosni *cvitnjak (cvijetnjak)*, u Kreševu i Kiseljaku *janjgija*, u Rami i zapadnoj Hercegovini *svitnjak*, u južnoj i istočnoj Hercegovini *kres*. (O tome više: Dragić 2019: 281.- 291.)

²² Apotropejski običaji, obredi i pjesme, vezani su za kultove, a cilj im je: odvratanje demonskih sila od ljudi, domova; stoke, štala; doprinos zdravlju i ljepoti; povećanje rodnosti polja, livada, njiva, vrtova; liječenje bolesti. Neki apotropejski obredi imaju magijske poganske karakteristike, a neki su kristijanizirani. (O tome više: Dragić, 2007 a: 369-390.)

ga je papa Silvestar II. Tada je bio kralj Ugarske, Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Umro je 1038. godine. (Badurina 1990: 547)

Sv. Stjepana kralja ugarskoga služili su: Kurtići i Merčepi u Podgori (Banović 1912: 265-273.).

3.15. Sv. Ivan „Usikovac“ (Glavosijeka sv. Ivana) (29. kolovoza)

Budući da je krug njegovih pristaša postajao sve veći, Herod Antipa, tetrarh Galileje i Pereja, uplašio se narodnog ustanka pa je Ivana dao uhititi. Osim toga bio je ljut zato što ga je Ivan javno prekorio zbog preljubničke veze s Herodijadom, ženom polubrata Filipa. Na proslavi Herodova rođendana plesala je Herodijadina kćerka iz prvoga braka. Zadržala je Heroda i on joj je obećao ispuniti želju. Nakon plesa Herodijadina kćerka²³ pitala je majku za savjet što će zatražiti od Heroda a ona joj je rekla da traži glavu Ivana Krstitelja na pladnju. Ona je to i zatražila od Heroda koji joj je ispunio želju (Dragić, M.; Dragić, H. 2019: 276) .

Prema Markovu, Matejevu i Lukinom Evanđelju navodi se da je Herod Ivana Krstitelja utamničio petnaeste godine vladavine cara Tiberija koji je na prijestolje stupio 14. godine i vladao do 37. godine. Prema tome, nedvojbeno je da je Ivan Krstitelj utamničen 29. godine i vrlo vjerojatno podnio mučeničku smrt te godine 29. kolovoza. Toga dana Katolička crkva slavi blagdan Glavosijek sv. Ivana Krstitelja. Ivanovi prijatelji njegovo tijelo pokopali su u Samariji, tadašnjem glavnom gradu sjevernoga carstva Izraela (Dragić, M.; Dragić, H. 2019: 279) .

Sv. Ivana „Usikovca“ (Glavosijeka sv. Ivana) nekoć su služili Velići u Podgori. (Banović 1912: 265-273.)

²³ U evanđeljima se ne spominje ime Herodijadine kćerke. Židovski povjesničar Josip Flavije navodi da se zvala Saloma. Na rođendanskoj proslavi Heroda Antipe Saloma je plesala ples sedam velova odbacujući jedan po jedan. Na koncu joj je Herod obećao dati što god poželi. Po savjetu svoje majke Herodijade tražila je glavu sv. Ivana Krstitelja na pladnju. Prema evanđeljima kralj Herod se ražalostio ali je zbog zakletve naredio da joj donesu glavu sv. Ivana Krstitelja na pladnju. Herodijada je to zahtijevala jer je sv. Ivan upozorio Heroda da ne ženi ženu svoga polubrata Filipa. Heinrich Heine u spjevu „San ljetne noći“ objavljenom 1842. godine piše da je Herodijada bila zaljubljena u sv. Ivana ali ju je on odbio. Oscar Wilde u svojoj drami „Saloma“ 1891. godine piše da je Saloma bila zaljubljena u sv. Ivana ali ju je on odbio te mu se ona osvetila.

3.16. Križovdan (Križi, Krstovdan, Uzvišenje Sv. Križa) 14. rujna

Uzvišenje sv. križa spomendan je kada je iz ruku nevjernika car Heraklije preuzeo križ na kojem je Isus Krist razapet a 322. godine pronašla ga je sv. Jelena Križarica, majka cara Konstantina I. Velikoga koji je 313. godine Milanskim ediktom kršćanstvo proglasio državnim religijom. Car Heraklije (611. – 642.) godine čudesno je pobijedio perzijskoga kralja. Prvi uvjet je bio da kršćanima vrati sveti Isusov križ. Car je stavio križ na leđa i prenio ga u Jeruzalem. Na putu prema Kalvariji zaustavljen je i tek kad je skinuo carsko odijelo i pokornički se odjenuo uspio je doći do Kalvarije.

Silvestar Kutleša je napisao da u župi Runovići nijedna kuća nema svoju posebnu svetkovinu. Mađutim, svi koji se jednako zovu ili potječu od istih predaka imaju svoga posebnog sveca kojega svetkuju ili slave. To svetkovanje zove se brgulja (Kutleša 1997: 267)

Kutleša navodi običaje na brgulju u rodu Tucaka koji su u to vrijeme živjeli u desetak kuća. Brgulja Tucaka je Krstovdan. Uoči brgulje ljudi koji rade tri dana idu na posao sa posnom hranom. Neke žene i žežinjaju²⁴. Ostali ukućani za večeru blaguju bakalar s krumpirom začinjenim uljem. Domaćin od pčelinjeg voska pripravi sviću trojicu te slamom pokrije kužinu i sidatiju²⁵ kuću. Stopanjica kršćenom vodom najprije poškropi kužinu i sidatiju kuću, kulu, kućaru, ambar, konobu, životinje u štali, pojatu²⁶, svinjac, kokošinjak. Stopanjica²⁷ i svi ukućani pri tome mole Vjeronanje. Škropljenje se obavlja na križ, najprije prema istoku, potom jugu, zapadu i sjeveru. Poslije blagoslova sljede molitve i preporuke. Nakon molitve domaćin pali svijeću trojicu govoreći: „Kako se ova svića užegla, onako se užegla svaka ljubav i sklad među nama.“ (Kutleša 1997: 267-268)

Sljedi večera, a iza večere moli se zahvalnica Gospodinu Bogu. Iza molitve vino se pije bukarom, ne žmulom²⁸, ljudi razgovaraju, žene šapore, djeca se igraju i smiju. Domaćin škriļkom pšeničnoga kruha trne sviću trojicu izgovarajući: „Kako

²⁴ Žežinjanje – post od ponoći do ponoći kada se samo jednom jede samo suha kruha i vode.

²⁵ Sidatija kuća – prostorija u kojoj borave ukućani.

²⁶ Pojata – dio štale u kojem se čuva sijeno i slama.

²⁷ Stopanjica – domaćica.

²⁸ Žmul – staklena čaša.

se ova svića trne, onako se svaka zloba i mržnja utrнула u ovoj kući!“ ukućani odgovore: Amen. Nakon toga svi odlaze na spavanje jer se ujutro moraju ustati rano. (Kutleša 1997: 268)

Ujutro se odlazi u crkvu. Oni koji se nisu ispovjedili, ispovjedu se i pričeste. Nakon mise pozdravlja se uz rakiju i čestita: „Sritno ti doša naš lipi Svetac, slavni i sveti Krstovdan²⁹! Na dobro ti doša!“ Onaj kome je upućena čestitka uzvraća: „I s tobom zajedno, i ove godine i dogodine, u miru i skladu, zdravlju i veselju!“ Čestitar odgovara: „Oće akobogda!“ Na ručku budu samo ukućani. Blaguje se uz upaljenu svijeću trojicu koja se ne gasi do završetka večere. Na užinu i večeru dolaze rodbina i prijatelji. Ručak je uvijek lijep ali su užina i večera još ljepši i obilatiji. Netko zakolje janje, netko tele, a netko oboje. Za užinu i večeru mora biti i pečenih pilića. Bukara vina kruži od ruke do ruke. Međutim pijanstva nema. Ukućani se boje Boga i sveca zaštitnika kojega slave. Gosti kad zasjednu ne ustaju se otići brzo govoreći: „Nismo se došli rugati s ovom kućom.“ Užina se uvijek sastane s večerom. Najteže je domaćici koja svakoga treba poslužiti. Kad je brgulja počaste se i okrijepe i prosjak i putnik. Nekoć je brgulja trajala do deset-jedanaest sati noću. Tada stopanjica u čanku donese varenu rižu sa suhim mesom. To je za brguljare značilo *kandžija*³⁰ – vrijeme za odlazak. Gosti pri odlasku kažu: „Zbogom! ili „Dobra vam noć!“ Nitko se ne zahvaljuje na časti jer će istu domaćinima uzvratiti za svoju brgulju. (Kutleša 1997: 268)

Pored Tucaka u Runovićima Sv. Križ služili su: Miočevići i Rudelji. Sv. Mitra služe: Lulići. Kumrijići. Palkučići, Šimići. Vodopići, Antičići, Lovrići, Talijančići i Morovići u Igranima, Radonići. Sv. Franu služe: Veličevići. Sv. Brunu služe: Španjići. Brnići i Mijotići u Podgori, Katići, Ravlići, Marasi, Begovići, Mijočevići i Štulići u Kozici. (Banović 1912: 265-273.)

3.17. Sv. Mijovil (Sv. Mihovil) 29. rujna

Sv. Mihovil (Mihael) arkandeo je, vođa i pobjednik pobunjenih anđela. Pobijedio je sedmoglavog zmaja. Voditelje je blaženih duša u raj. Odbio je Sotonu koja je htjela uzeti mrtvo Mojsijevo tijelo.

²⁹ U drugim mjestima navodi ime sveca kojega određena rodbina slavi.

³⁰ Kandžija – bič.

Sv. Mijovila služile su mnoge obitelji: Alfirovići i Bokšići u Zaostrogu, Kostanići (za vrijeme Krajine knezovi), Ivičevići, Gabrići, Juranovići, Grubiše Španje, Prlende, Cvitanovići, Viskovići, Štule, Pribičevići, Tolići, Barišići i Rogulji u Drveniku, Bartulovići i Šerići u Gradcu, Bogunovići u Baćini, Vodanovići i Miličevići u Podgori, Hercezi i Franići u Vrgorcu, Majstrovći, Jovići, Vujčići i Vulete u Dragljanima, Glavaši u Kozici, Dujmovići, Zonići. Lozine i Stanići u Opuzenu. (Banović 1912: 265-273.) U Runovićima su svetkovali: Babići, Bakavići, Bitange, Buljani, Bežovani, Bijočići, Vodanovići, Ljubičići, Lubine, Gudelji, neki Mrkonjići, Šabići i Škore (Kutleša: 1997).

3.18. Sv. Jeronim

Sv. Jeronim (oko 347. – 422. g.), jedan je od četvorice crkvenih otaca i crkveni rodio se u Stridonu. Kao mladić uputio se na školovanje u Rim te je ubrzo svojim znanjem postao vješt govornik da su ga uspoređivali sa Ciceronom.

S Pavlinom i Bonoziom otišao je u Francu i u mjestu Concordie od Friula boravio neko vrijeme i odatle poslao život prvog pustinjaka sv. Pavla. Odatle je otišao u Treveru i našavši neke knjige Sv. Hilarija, rukom ih svojom ispisao, vratio se i došao u Aquileju. Kad su mu otac i majka umrli došao je na svoju djedovinu i ondje svoju sestru preporučio nekim ženama. Uputio se prema Grčkoj i Siriji te ušao u Antiohiju, gdje je sa svetim Agariom ostao neko vrijeme. U to je vrijeme puna Sirija bila pokornika pustinjaka. Sveti Jeronim se odlučio slijediti ih. Četiri ljeta ostao je u pustinji hraneći se biljkama i korijenjem.

Nakon četiri godine poželio je pohoditi Sv. *Mjesto* gdje je naučio židovsko pismo. Pozvao ga je biskup carigradski Grgur koji je Jeronimu bio učitelj. Papa Damaso naredio mu je da dođe k njemu te mu je dodijelio jednu parokiju. U Rimu je ostao tri godine propovijedajući i pišući ondje. Ponovno je otišao u Jerusalem te je pored jasala gdje se Isus rodio ozidao jedan kloštar i ondje nastavio činiti pokoru. Četrdeset godina je ondje u pokori živio. Mnogi su mu vladari slali pisma da ih tumači. Sve je nevjernike zbnurio i hrabro protjerao.

Jednom mu je lav došao te nogu u koju se trn zabio pokazao svetom Jeronimu, a on ga jeizliječio. Zato se u ikonografiji uz sv. Jeronima nalazi lav.

Bibliju je preveo iz židovskoga a Novi zavjet iz grčkoga. Mnogo je još napisao maternjim jezikom.

Umro je u osamdeset šestoj godini života 30. rujna 422. i bi pokopan pored Gospodinovih jaslara. Kasnije je prenesen u Rim.

Sv. Jeronim svetkuje se u Dugopolju, Slivnu i mnogim drugim mjestima. Zaštitnik je Dalmacije.³¹

3.19. Sv. Bruno (6. listopada)

Sv. Bruno rođen je oko 1030. godine u Kölnu. Osnivač je kartuzijanskoga reda. Bio je kanonik katedrale u Reimsu te profesor. Među njegovim studentima bio je i budući papa Urban II. Bio je suradnik pape Grgura VII. koji je sređivao stanje u Crkvi. Vidjevši probleme u Crkvi sv. Bruno se odlučio povući u planine i živjeti pokorničkim životom. Godine 1084. povukao se u Alpe i ondje sa šest istomišljenika provodio pustinjački život. tako je osnovana prva kartuzija. Sv. Bruno je morao napustiti kartuziju jer ga je papa Urban II. pozvao sebi. Papa mu je dopustio da osnuje novu kartuziju La Tore u kojoj je umro 6. listopada 1101. godine.

Sv. Bruna služili su: Korljani i Sinkovići u Gradcu. Sv. Bruno svetkuje se u Slivnu i drugim mjestima.

3.20. Sv. Luka (18. listopada)

Sv. Luka evanđelist podrijetlom je iz poganske obitelji iz Antiohije (današnja Antakija u jugoistočnoj Turskoj). Rano se priključio kršćanskoj zajednici. Oko 51. zajedno s Markom pratio je Pavla po Grčkoj i Makedoniji. Nekoliko je godina ostao u Filipima (današnje Skopje). Pavla je pratio u Rim. Nakon Pavlova mučeništva vjerojatno se nastanio na Peloponezu gdje je napisao svoje Evanđelje i Djela apostolskih. Bio je slikar i liječnik. Umro je u Tebi 63. u 84 godini života. (Gorys 2003: 253-254)

Brgulje su imali: Bulati i Baletići u Zaostogu, Vitasovići i Antunovići u Drveniku, Jelavići i Blaškovići u Baćini, Bakalići u Igraninama, Buzetići i Gungići u Podgori, Bokšići u Zavojanima, Antunovići u Kozici.

3.21. Sv. Mitar (26. listopada)

Sv. Mitar je rođen oko 280. godine kao sin visokoga vojnog časnika. Bio je srijemski đakon i mučenik. Zbog čuvanja svetih

³¹ Vidi: Dragić, 2006: 24-25.

knjiga pogubljen je oko 304. godine na jednom od mostova na Savi, izvan zidina Sirmija. Na tome mjestu podignuta je bazilika u njegovu čast. Među najpoznatijim je srijemskim mučenicima. Iznimno je štovan svetac u Katoličkoj i Pravoslavnoj crkvi. Štovanje sv. Mitra ogleda se i u tome što je kralj Zvonimir uzeo ime Dmtar. Stoga njegov spomendan slave osobe imenom: Zvonimir, Zvonko, Zvone. Njegovim imenom motivirani su mnogi toponimi.³²

Na Mitrovdan brgulju su organizirali Jurakovići i Veže u Živogošću. U Hutovu su mnogi vjernici služili sv. Mitra.

3.22. Svi sveti (1. studenoga)

Kršćanski svijet blagdan Svih svetih počeo se slaviti oko 610. godine kada je papa Bonifacije IV. rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima. Sin Karla Velikog kralj Luj Pobožni na zahtjev pape Grgura IV. uz prihvaćanje svih biskupa, 835. godine proglasio je blagdan Svih svetih zapovjednim blagdanom.

Uoči Svih svetih vjernici poste. Taj blagdan Hrvati u nekim mjestima nazivaju „prvim čelom Božića“ i slave ga kao jedan od najvećih katoličkih blagdana. Slavlje se ogleda u paljenju krjesova, pucanju iz mačkula, svečanim objedima, gradskom glazbom, koledarskim ophodima, kukulezanskim ophodima i uopće veseljima.³³

U Kotlenicama je toga dana *brgulja*. Dan uoči blagdana postilo se, pripremao se *zeljenik*, posno jelo od blitve. To je tradicionalno jelo soparnik. O Svim svetima se pretače i kuša mlado vino.³⁴

Mnogobrne su obitelji brguljale na blagdan Svih Svetih: Adari, Bilasi i Židići u Gradcu, Boškovići i Krilići u Baćini, Lozine, Majstrovići, Borovci i Veže u Živogošću, Raosi, Roje, Galici, Borovci, Bajalo, Katavići, Miljei, Nizići i Kopovići u Vrgorcu, Jelavići i Cikoje u Banji, Radići, Stankovići. Radonići, Rakići. Jolići, Ivićevići. Dujmovići. Mušani i Zaro u Kotezima, Bulozii, Markovići i Pervani u Kokoriću, Bulozii. Pervani i Katavići u Sriduši, Nizići, Prnići, Vućci, Jurjevići, Culavi, Vukovići i Bobanci

³² Vidi: Sveti Demetrije Srijemski <http://zupajastrebarsko.hr/svetac.asp?id=63> (pristup 22. veljače 2022.)

³³ O tome više: Dragić, 2012-2013: 71-80.

³⁴ Mara Radan zapisala je 2011. godine. Kazao joj je Mirko Radan, rođen 1959. u Dugopolju, danas živi i radi u Dugopolju. Kazivač je upamtio po pričanju od svoje bake Mare Vučković, rođene 1929.

u Kljenku, Jelavići. Nikolići, Rakići, Radoniiljci, Trlini. Matkovići, Pranići i Jovići u Ravči, Pivci, Luvaljke, Karduni. Marinovići. Matkovići, Jukići. Perici, Beusi, Čovići, Zekuljići, Ajduci, Božici, Vukovići, Čepići i Buklijaši u Zavojanima, Radići i Rakići u Višnjici, Vuletići, Jujinovići, Povici i Ivekići u Kozici, Matići. Milići. Dominikovići, Ružićani, Šamići, Filipovići itd. u Opuzenu (Banović 1912: 265-273.). Svisvete su u Runovićima svetkovali: Vuknići, Kuštre, Jukići, Glavote, Jakići, Karlogani, Puljići, Puljizi, Repušići (Kutleša, 1997: 267).

3.23. Sv. Martin (11. studenoga)

Sveti Martin, biskup, rođen je u Savariji 316. godine, za vrijeme cara Konstantina Velikoga. Otac mu je bio rimski tribun u Savariji u Mađarskoj. Već u dvanaestoj godini obratio se na kršćanstvo te pobjegao u samostan. Međutim, otac je zahtijevao da se Martin posveti vojničkom zvanju te su ga, protiv njegove volje, unovačili u carsku gardu. Službovao je na području Francuske te se jednog hladnog zimskog dana našao u Amiensu u Galiji. Tamo susreće prosjaka koji se smrzavao te od Martina zatražio milostinju. Kako nije imao novaca, skinuo je sa sebe svoj plašt, mačem ga rasjekao na dva dijela i polovicu dao siromahu da se ogrne. Iste noći Isus mu se ukazao u snu i rekao da je ono što je napravio za siromaha zapravo napravio njemu. Nakon toga odlučio je svoj život posvetiti vjeri te je okončao vojnu službu. Kada mu je car na to prigovorio i rekao da se plaši neprijatelja, Martin je izjavio kako je spreman suočiti se s neprijateljem naoružan jedino križem. Prije nego što je to mogao i dokazati, došla je vijest kako neprijatelj traži mir. U skladu s time stvorilo se vjerovanje da je Bog zahvaljujući Martinovoj vjeri natjerao neprijatelje na predaju.³⁵

Nakon toga dobio je potpunu dozvolu da se povuče iz vojske, što je i napravio te se povukao u samoću. U početku je živio na jednom otoku u Tirenskom moru, a potom u Ligugeu u Francuskoj. Uskoro je postao kandidat za biskupa u Toursu. Međutim, kako je on namjeravao provesti svoj život u samoći, odlučio se sakriti pred poslanicima iz Toursa. Po jednoj legendi sakrio se među guske koje su ga odale graktanjem, a po drugoj legendi prevarili su ga da dođe kako bi podijelio sakrament ženi koja je bila na umoru. Tako je imenovan biskupom u Toursu. No,

³⁵ O tome više: Žanetić; Dragić, 2017: 395-414.

kao biskup u Toursu zadržao se oko trideset godina. (Badurina, 1990: 428; Škrobonja 2004: 142-144).

Sv. Martin umro je u Candesu 8. studenoga 397. godine. Slavi se 11. studenoga jer je to dan njegova pogreba.

Spomendan Sv. Martina narod naziva *Martinjdan*. Kad je *brgulja* ili blagdan u nekom selu, sprema se ručak, užina, večera. Treba počastiti prijatelje, znance i rodbinu. Već nekoliko dana prije ljudi se pripremaju te nabavljaju sve ono što im nedostaje u kući. Prije večere svetom vodom poškrope se kuća kao i ljudi i *blago*. U post Sv. Martina za večeru se obično sprema grah ili pšenica, *zeljanik* i bakalar s krumpirima. Pjevaju se stihovi:

*Od Si´sveti´dan deveti
Dolazi nam Martin sveti.*

Večer prije Martindana domaćica poškropi kuću, ukućane i gospodarske objekte. Za večeru se pilo vino iz bukare i nazdravljalo se. Uz vatru se dugo sjedilo jer su „duge mratinske noći“. Ujutro stopanjica i poneki muškarac idu na prvu misu. Pastiri u torbu stave hrane i vina. Poslije prve mise ukućani blaguju ručak (Ivanišević, 1987: 431-432).

Mladost ide na misu u podne te se odjene najljepše što zna. Kod crkve pucaju *maškule*, zvone zvona, a na crkvi se vijori barjak. Nakon mise djevojke i mladići igraju kolo. Prijatelji kad dođu na užinu djecu daruju voćem i kolačima, a žene uštipcima i jajima. Nakon užine mladost namjesti na dasku *pivca* kao nišan pa u njega pucaju. Za svaki hitac se plaća po nekoliko novčića, a onaj tko pogodi *pivca* nosi ga kući. Poslije podne okupilo bi se mnoštvo naroda. Igralo se, pjevalo, veselilo, puškaralo. Neki brguljari popodne bi otišli svojim kućama, a neki bi ostali i sutradan. Noću bi se čuli glasovi po selu, skupljalo se na sijela, pila rakija, igrala narodna igra, guslilo se (Ivanišević, 1987: 431-432).

Drugi dan nakon Sv. Martina sprema se i veseli kao i prvi dan. Za marendom se iznese *pirnič* što je znak da se gosti moraju spremirati za poći kući. Zato se i zove *pirniča* „*kandžija*, koja goni ća“.³⁶

Na brguljama iza Uskrsa peku se mladi janjci i kozlići na ražnju. Običaj je bio da žene i djevojke kad se vraćaju s brgulje na glavi ili u kecelji nose bi dar starijoj čeljadi koja nisu mogla

³⁶ Mia Uzinić zapisala je 2018. godine u svom radu o Poljicima. Kazao joj je Ivan Uzinić (1929. – 2020) u Dubravi.

doći na brgulju. Dar se sastojao od kuhanoga mesa, *čureka*³⁷, pšeničnoga kruha i u ploski rakije (Ivanišević, 1987: 431-432).

Nekoć su brguljarili: Kosovići. Parentići. Despoti i Medici u Zaostrogu, Pećari, Kosovići i Delići u Drveniku, Borići, Marušići, Jurišići, Vežići, Veže i Šarići u Bristu, Korljani i Sinkovići u Gradcu, Batoši, Pivčevići i Vranješi u Podgori, Vlahovići i Nikolići u Opuzenu (Banović 1912: 265-273).

Pored navedenih nebeskih zaštitnika Frano Ivanišević piše da se narod drži katoličkog kalendara te se slavi onaj svetac čija se crkva nalazi u selu. Glavna ili velika crkva svetkuje svog pokrovitelja crkve: Sv. Martin u Docu, Sv. Kliment u Sitnomu, Sv. Roko u Jesenicama itd.³⁸

4. Antroponimi i toponimi nastali od apelativa brgulja

U hrvatskoj antroponimiji od apelativa brgulja nastalo je prezime Brguljan. Ta prezimena nalaze se u selu Prčanj kod Kotora. U Hrvatskoj je četrdesetak obitelji Brguljan a žive u: Rijeci, Opatiji, Šibeniku, Zagrebu. U Dubrovniku neki Rusini imaju prezime Brguljan.³⁹

Na otoku Molatu kod Zadra nalazi se ojkonom Brgulje. Restoran u Omišu nosi naziv „Brguja“.

5. Zaključak

Truhelkino i Banovićevo mišljenje o patarenskom podrijetlu o brgulji činjenice nepobitno opovrgavaju. Pored ostaloga dokaz tomu je i sadržaj Povelje Kulina bana. Također ne odgovara činjenici da se brgulja služila od Cetinskoga kraja do Neretve jer se služila i u južnoj i istočnoj Hercegovini te Konavlima i Boki Kotorskoj.

Tvrdnja da se brgulja služila u jesenjim danima također ne odgovara istini. Brgulja se jedino nije služila u korizmi, a u adventu se služila bez velikoga veselja.

³⁷ To je obični kruh, iz tepsije samo što se pekao ispod *sača*. Odozgo bi se našarao *šaraljkom*. Obično bi to bila zglobna ovčja kost, koja se zvala *čolančić*. Najčešći su uresi bili križići. Kada bi kruh požutio odozgo se premazivao s malo masti. Muslimani su kao i katolici u Rami za Božić pravili čurek.

Vidi: Dragić, 2014: 31-49.

³⁸ Usp. Ivanišević, 1987.

³⁹ Prezime Brguljan. Acta Croatica.

<https://actacroatica.com/hr/surname/Brguljan/> (pristup 25. veljače 2022.)

Tvrđnja Srpske pravoslavne crkve da je krsna slava srpsko-pravoslavna ne odgovara činjenici da je to srpski običaj jer krsnu slavu slave Hrvati, Makedonci, Crnogorci, Albanci (katolici i pravoslavci) i Karavlasli. Da je pravoslavna ne odgovara stvarnosti jer je svetkuju i katolici Hrvati i Albanci. Samo pravoslavnom ne može se smatrati jer Rusi, Bugari i Grci ne slave krsnu slavu.

Prema kazivanjima na terenu svećenici su u južnoj i istočnoj Hercegovini zahtijevali su da se prestane služiti slava jer su vjernici bili izloženi velikom materijalnom trošku. I. Puljić isto navodi ali zaključuje da je šteta što se u strahu od posrbljavanja počelo gubiti časno ime „Krsna slava“ iako je i sama riječ i običaj u korijenu katolički i starohrvatski. Međutim, reducirana i modificirana slava se održala do naših dana.

Brgulja, krsna slava, krsno ime, krsnica, slava, imala je i još uvijek ima snažnu identitetsku odrednicu kako Hrvata tako i Srba, kako katolika tako i pravoslavaca.

Popularnost brgulje u Hrvata ogleda se u antroponimu Brguljan, oikonimu Brgulje na otoku Molatu kod Zadra, krematonimu „Brguje“ u Omišu.

Literatura

1. Badurina, Anđelko. 1990. (pr.) Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
2. Banović, Stjepan. 1912. O porijeklu slave krsnog imena. *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Godina XXIII*, 265.-273.
3. Čondić, Alojzije. 2022. *Svetost je pastoralna hitnost*. Zbornik radova: Brgulje – štovanje svetaca u Zabiokovlju. Priredili: Ivan Bodrožić i Mladen Parlov. Biblioteka: Teologija 7. Udruga za očuvanje kulturne baštine Slivno; Katolička izdavačka kuća i časopisa Crkva u svijetu. Split. 21-41.
4. Domljan, Žarko. 2006. (ur.) Omiš i Poljica. Zagreb: Omiš: Naklada Ljevak; Poglavarstvo grada Omiša.
5. Dragić, Marko. 2022. Brguja, plemenska slava u tradicijskoj duhovnosti Slivna i okolice. Zbornik radova:

- Brgulje – štovanje svetaca u Zabiokovlju. Priredili: Ivan Bodrožić i Mladen Parlov. Biblioteka: Teologija 7. Udruga za očuvanje kulturne baštine Slivno; Katolička izdavačka kuća i časopisa Crkva u svijetu. Split. 77-101.
6. Dragić, Marko. 2021. Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji. *Ethnologica Dalmatica* 28. Etnografski muzej Split. 51-73.
 7. Dragić, Marko. 2020. Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini. *Ethnologica Dalmatica* 27, 37.-84
 8. Dragić, Marko. 2019. Suzaštitnik Splita sv. Arnir u kulturnoj baštini Splita i okolice. *Kulturna baština, časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 45. 299. – 320.
 9. Dragić, Marko. 2018. Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini. *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split. 37-66.
 10. Dragić, Marko. 2014. Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini. *Motrišta* 75.-76, 31.-49.
 11. Dragić, Marko. 2012-2013. Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini. *Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV*, 71.-80.
 12. Dragić, Marko. 2007. Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Croatica et Slavica Iadertina* 3, 369-390.
 13. Dragić, Marko. 2006. *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost)*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
 14. Dragić, Marko. 2006. *Zakopano zvono*. Baška Voda: Mala nakladna kuća Sv. Jure.
 15. Gorys, Erhard. 2003. *Leksikon svetaca*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
 16. Ivanišević, Frano. 1987. Poljica, narodni život i običaji, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa. Split: Književni krug Split.
 17. Kosir, Vencel. 1970. (preveo) *Hercegovina prije 100 godina ili topografsko-historijski šematizam Franjevačke kustodije i apostolskog vikarijata u Hercegovini za godinu Gospodnju 1867*. (Šematizam fra Petra Bakule) Mostar: Franjevačka provincija.
 18. Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Zagreb: Školska knjiga.

19. Kustura, Danko *Slivanjski običaji*. U: Selak Zeljko, Dragica (pr.) 2004. Slivno zbornik radova u prigodi 250. obljetnice crkve Presvetoga trojstva, Župni ured Slivno; Župni ured Proložac.
20. Kutleša, fra Silvestar. 1997. *Život i običaji u Imočkoj krajini*. Imotski: Matica hrvatska ogranak Imotski.
21. Mišur, Ivo. 2022. Brgulja u kontekstu običaja „sveca“ u Makarskom primorju i „slave“ u Vrgorskoj krajini. Zbornik radova: Brgulje – štovanje svetaca u Zabiokovlju. Priredili: Ivan Bodrožić i Mladen Parlov. Biblioteka: Teologija 7. Udruga za očuvanje kulturne baštine Slivno; Katolička izdavačka kuća i časopisa Crkva u svijetu. Split. 55-76.
22. Mišur, Ivo. 2020. Krsna slava neretvanskih katolika prije Drugoga svjetskog rata. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 60, 2, 175-190.
23. Mišur, Ivo. 2018. Promjenjivost krsne slave neretvanskih katolika. *Ethnologica Dalmatica* 25, 81-96.
24. Orbini, Mavro. 1999. *Kraljevstvo Slavena* (priredio Franjo Šanjek). Zagreb: Golden marketing, Narodne novine.
25. Puljić, Ivica. (pr.) 1994. *Hutovo, Dobri Do, Glumina, Mramor, Prapatnica, Previš, Tuhinje, Vjetrenik, Zelenikovci*. Mostar: Biblioteka Crkve na kamenu.
26. Škrobonja, Ante. 2004. *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
27. Tolić, Željko. 2018. Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine. *Služba Božja* 58, 4, 465-493.
28. Žanetić, Katarina. Dragić, Marko. 2017. Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi. *Bosna franciscana* 46, 395.- 414.

BRGULJA – CELEBRATION OF HEAVENLY PATRON SAINTS IN CROATIAN TRADITION

(Summary)

Brgulja is a common feast of a parish, village, or family that celebrates a particular saint, its heavenly patron. Once every village had its own brgulja, the feast of the patron saint, to which the parish church was dedicated, and some hamlets also celebrate the feast of the saint to which a smaller church or chapel is dedicated in their hamlet. Some places took St. Stephen Protomartyr as their brgulja even though their church is dedicated to another heavenly protector. Thus, in Runovići there is a church dedicated to Our Lady, and the brgulja is celebrated on St. Stephen Protomartyr's feast day.

Among Catholic Croats the names for this celebration are: brguja, krsna (baptismal) slava, krsno ime (baptismal name), krsnica, slava (glory, celebration). Names fjera, fešta and patron are also used. The custom has been preserved in the Neretva valley, the Stolac area, Konavle and Boka Kotor to our days. In relation to former customs, contemporary customs have been modified.

It is customary to invite guests from other villages to the feast, and especially those who have previously invited the hosts to their brgulja. It is also a custom to send some of each dish as a gift to the friend's older family members who were unable to come to the brgulja feast. In Bosnia and Herzegovina, krsno ime (the baptismal name) is mentioned in 1466.

Keywords: saints – heavenly patrons, religious customs, gathering of relatives, folk celebration.